

Livskraftiga landsbygder och skärgårdsmiljöer i Stockholms län

En kunskapsöversikt för arbetet med den nya regionala
utvecklingsplanen för Stockholmsregionen

Foto omslag: Plattform, Johnér (övre bilden) och Maritha Estvall, Johnér (undre bilden).

Region Stockholm Regionledningskontoret

Box 30215, 104 25 Stockholm

Besöksadress:

Lindhagensgatan 98

Telefon: 08-123 100 00

registrator.rlk@regionstockholm.se

www.regionstockholm.se

Ansvarig handläggare: Ellen Irenaeus & Eva Englid

Foton: Region Stockholm

Form och tillgänglighet: Knowit Experience

Publicerad: 2025

Innehåll

Inledning _____ **4**

Syfte _____ 4

Bakgrund _____ 4

Ömsesidiga beroenden _____ 5

Trender i omvärlden påverkar _____ 6

Landsbygder och skärgårdsmiljöer i Stockholms län _____ **8**

Områdesindelning av landsbygd och skärgård _____ 8

Befolkning _____ 10

Bebyggelse _____ 14

Transportinfrastruktur _____ 15

Digital infrastruktur _____ 17

Teknisk infrastruktur _____ 17

Samhällsservice och kommersiell service _____ 18

Beredskap och livsmedelsförsörjning _____ 19

Lokalt näringsliv _____ 21

Besöksnäring _____ 22

Natur- och kulturvärden _____ 22

Jordbruksmark _____ 24

Skogsmark _____ 25

Ytvatten _____ 25

Landsbygdens och skärgårdens rumsliga struktur _____ **26**

Bebyggelseutveckling med hänsyn till platsens unika förutsättningar _____ 26

Den rumsliga strukturen på landsbygden och i skärgården _____ 28

Urval av landsbygdsnoder, serviceorter, kärnöar och öar med vägfärja _____ 31

Referenser _____ **37**

Dialog och samverkan _____ 37

Litteratur _____ 37

Inledning

Utvecklingen av länets landsbygds- och skärgårdsmiljöer är avgörande för att nå visionen om Stockholms län som Europas mest attraktiva och hållbara storstadsregion – att bo, leva och verka i. Landsbygdens och skärgårdens förutsättningar skiljer sig i mångt och mycket från tätbebyggda områdens. Det kan därför behövas riktade insatser för att den regionala utvecklingsplanens mål om att stärka förutsättningar för livskraftiga landsbygder och skärgårdsmiljöer ska nås.

Syfte

Kunskapsöversikten syftar till att beskriva landsbygdens och skärgårdens förutsättningar i Stockholms län på en övergripande nivå och frågor som är viktiga och aktuella att ta hänsyn till i fortsatt arbete. Kunskapsöversikten syftar även till att beskriva bakgrunden till de mål och rumslig struktur som föreslås i granskningsversionen av den regionala utvecklingsplanen som berör länets landsbygder och skärgårdsmiljöer.

Bakgrund

Arbetet med att ta fram en ny regional utvecklingsplan har pågått sedan år 2022 och den nya planen väntas antas våren 2026. I det inledande arbetet genomförde Region Stockholm en enkätundersökning.

Detta för att fånga in perspektiv från regionens aktörer som utgångspunkt för fortsatt arbete. Enkätsvaren visade bland annat på önskemål om att landsbygds- och skärgårdsperspektivet skulle stärkas i den regionala utvecklingsplanen.¹ Önskemål om att stärka landsbygds- och skärgårdsperspektivet påtalades även av regionens aktörer vid dialogerna under samrådet.

Kunskapsöversikten baseras på tillgängligt kunskapsmaterial, löpande ordinarie arbete samt dialoger inom ramen för framtagandet av en ny regional utvecklingsplan. Dialoger har genomförts med ett flertal aktörer.² Samrådssvaren från kommunerna, myndigheter och organisationer har också varit ett viktigt underlag.

Denna kunskapsöversikt kan ses som ett kompletterande kunskapsunderlag till den gällande Landsbygds- och skärgårdsstrategin³. I skrivande stund pågår ett arbete med att se över och aktualitetspröva understrategier till den gällande regionala utvecklingsplanen RUFS 2050, vilket även innefattar landsbygds- och skärgårdsstrategin.

Förutsättningar för livskraftiga landsbygder och skärgårdsmiljöer har stärkts

Mål 8.3 i Ny regional utvecklingsplan för Stockholmsregionen (granskningshandling 2025) berör särskilt landsbygder och skärgårdsmiljöer och ligger till grund för denna kunskapsöversikt.

Ömsesidiga beroenden

Städer och landsbygder beskrivs ibland som varandras motsatser där städer kännetecknas av hög utbildningsnivå, högt tempo och många arbetstillfällen, och landsbygds- och skärgårdsmiljöer som en geografi med naturresurser, jordbruksproduktion, ett lugnare tempo och färre arbetstillfällen. Detta skapar ofta bilden av att städer och landsbygder skulle vara motpoler.⁴

Beroendet mellan landsbygderna och de mer tätbebyggda delarna av Stockholms län är i själva verket ömsesidigt. Landsbygds- och skärgårdsmiljöerna bidrar till exempel med viktiga energi- och livsmedelsresurser, ekosystemtjänster, rekreationsmöjligheter och unika besöksmål som hela regionen är betjänt av. Stadsmiljöerna erbjuder i sin tur ett större utbud av arbetsplatser, service, utbildning och kultur.

1 Källa: Region Stockholm (2023), Sammanställning av enkätundersökning: Fråga aktörerna.

2 Se referenslista för en utförligare förteckning av genomförda dialoger.

3 Källa: Region Stockholm (2018), Landsbygds- och skärgårdsstrategi för Stockholmsregionen.

4 Se exempelvis rapport Hållbarhet och livskraftiga landsbygder – samband, målkonflikter och synergier, WSP på uppdrag av Tillväxtverket.

Det ömsesidiga beroendet behöver tillvaratas för att hela länet ska kunna utveckla sin fulla potential och attraktivitet.

Stockholmsregionen har en unik närhet mellan stadsmiljöer och landsbygds- och skärgårdsmiljöer. I ett vidare perspektiv finns det en mångfald av landsbygder och skärgårdsmiljöer inom länet som sinsemellan har varierande förutsättningar, styrkor och utmaningar.

Vad är en livskraftig landsbygd?

I rapporter från Tillväxtverket, Tillväxtanalys, Jordbruksverket och Boverket lyfts det fram att för att en landsbygd ska nå en hållbar utveckling och kunna klassas som livskraftig bör ett antal förutsättningar och förmågor finnas; attraktiva bostäder, fungerande kommunikationer, tillgänglig service, kompetens och innovationskraft, långsiktig anpassningsförmåga till förändringar i omvärlden och förmågan att tillvarata förutsättningar för företagande och sysselsättning långsiktigt. I ett vidare perspektiv behövs även likvärdiga förutsättningar för olika landsbygder utifrån lokala och regionala skillnader.¹

¹ Källa: WSP på uppdrag av Tillväxtverket (2023), Hållbarhet och livskraftiga landsbygder – samband, målkonflikter och synergier.

Trender i omvärlden påverkar

Region Stockholm har genomfört en trendanalys som visar att landsbygds- och skärgårdsmiljöerna påverkas av förändringar i omvärlden.⁵

Urbanisering leder till efterfrågan på mark i storstadsnära lägen, vilket innebär att delar av den storstadsnära landsbygden är utsatt för ett förändringstryck där mark tas i anspråk för bostäder och fritidshus omvandlas till åretruntboende. Ett större befolkningsunderlag lägger grunden för att utveckla kommunikationer och service. Samtidigt ökar risken för målkonflikter mellan markutnyttjande för ena sidan jord- och skogsbruk och andra sidan bostäder, infrastruktur och anläggningar för teknisk försörjning.

Digitaliseringen i samhället innebär ökande möjligheter att leva och bo på landsbygden och i skärgården. Tillgängligheten till digitala tjänster som e-handel och annan samhällsservice har aldrig varit så god som den är idag. Möjligheten att arbeta på distans kan ge möjligheter i form av mer levande landsbygds- och skärgårdsmiljöer och bättre underlag för olika former av service.⁶

⁵ Källa: Region Stockholm (2023), Trendanalys.

⁶ Detta beskrivs exempelvis i rapporten Trender i transportsystemet Trafikverkets omvärldsanalys 2022.

Nya mobilitetstjänster med koppling till automatisering och elektrifiering kommer att ha inverkan på utbud och efterfrågan både av rörlighet och transport i såväl täta urbana miljöer, som glesare landsbygdsmiljöer.⁷

Klimatförändringar och ett förändrat geopolitiskt läge påverkar också länets landsbygder och skärgårdsmiljöer. I en alltmer föränderlig värld är det svårt att förlita sig på import. Inhemska resurser måste i någon mån kunna bära konsumtion och försörjning på lokal, regional och nationell nivå. Ett tydligt exempel är livsmedelsförsörjning och betydelsen av bevarandet av jordbruksmark och förutsättningarna för livsmedelsproduktion i länet. Landsbygdens naturresurser bidrar även till förnybar energiproduktion som solenergi, vind- och vågkraft och biobränsleanläggningar. Elförsörjning och behovet av ökad lokal elproduktion är aktuell, bland annat med frågor om solceller samt både land- och havsbaserad vindkraft.⁸

⁷ Detta beskrivs exempelvis i rapporten Omvärldsanalys av transportmönster och beteenden till följd av ny mobilitet och dess effekter på transportsektorns klimatutsläpp, Sweco för Trafikanalys.

⁸ Detta beskrivs exempelvis i rapporten Livsmedelssystemet mot 2035 – Analys av trender, omvärldsfaktorer och osäkerheter som påverkar det svenska livsmedelssystemet mot 2035, Kairos Future på uppdrag av Tillväxtverket.

Foto: Christian Ferm, Johnér.

Landsbygder och skärgårdsmiljöer i Stockholms län

Det finns stora sammanhängande landsbygdsmiljöer i Stockholms län. Länets skärgårdsmiljöer sträcker sig från Singö i Norrtälje i norr till Landsort i Nynäshamn i söder.

Områdesindelning av landsbygd och skärgård

Det finns ingen vedertagen, enhetlig definition av begreppet landsbygd. Därmed finns inte heller någon given geografisk avgränsning av landsbygden i Stockholms län. Detsamma gäller för skärgården. I denna kunskapsöversikt har Region Stockholm använt sig av en välbeprövad metod för geografiska områdesindelningar på en finmaskig geografisk nivå som kallas Platstypologi, vilket är en multikriterieanalys som delar in geografier i olika områdesklasser. Metoden är från början utvecklad av Finlands miljöcentral (SYKE) och har senare vidareutvecklats av forskningsinstitutet Nordregio samt Region Östergötland.⁹

Modellen för Platstypologi använder statistik på 500x500 meters rutor och områdestyperna skapas utifrån bebyggelsedata, dag- och nattbefolkning, riktad arbetspendling, vägdata samt markanvändning.

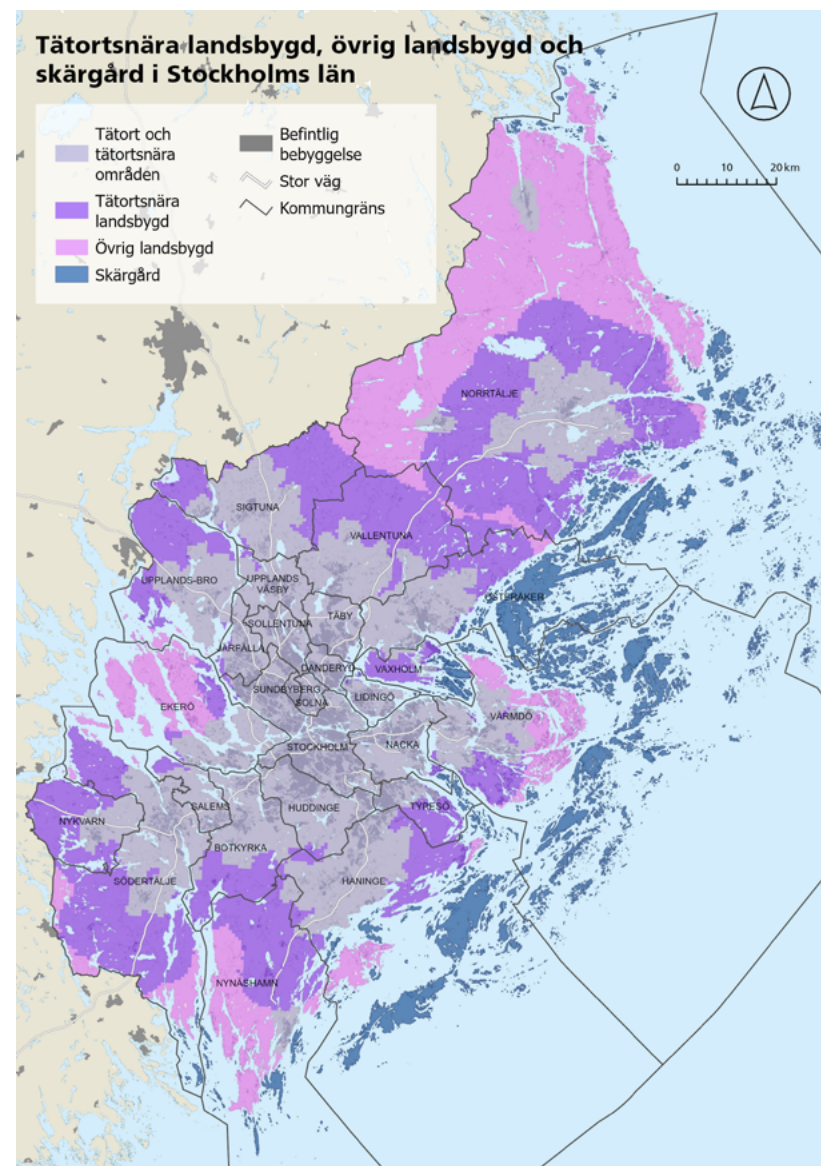
9 Källa: Region Östergötland (2023), Platstypologi Östergötland.

I denna kunskapsöversikt har tätortsnära landsbygd, övrig landsbygd och skärgård kategoriserats utifrån områdestyperna i modellen:

- Tätortsnära landsbygd utgörs av områdestypen mellanbygder som är en övergångszon mellan stads- och landsbygdsområde belägna på ett funktionellt och fysiskt nära avstånd till inre och yttre stadsområden.
- Övrig landsbygd utgörs av en sammanslagning av landsbygder och glesa landsbygder. Landsbygder har en relativt tät befolkning, en intensiv markanvändning och en mångsidig ekonomi. Glesa landsbygder utgörs av områden med mindre bebyggelsegrupper och småorter som ligger på längre avstånd till varandra. Areella industrier som jordbruk, jakt och skogsbruk är viktiga näringar.
- Skärgård utgörs av alla öar utan fast förbindelse som är belägna i Östersjön.

Resterande yta i länet klassas som tätort och tätortsnära områden och består av typområdena inre stadsområde, yttre stadsområde, stadsnära område och täta områden på landsbygden.

Den geografiska avgränsningen av de tre landsbygdskategorierna har vissa begränsningar som gör att tolkningen av resultatet behöver göras på en översiktlig nivå. Begränsningar i metoden är exempelvis att indata endast täcker Stockholms län vilket medför att länets ytterkanter klassas som landsbygd eftersom det inte finns någon information om närliggande tätorter som skulle kunna ha påverkat klassningen på andra sidan länsgränsen.

Figur 1. Tätortsnära landsbygd, övrig landsbygd och skärgård i Stockholm län. Den geografiska indelningen baseras på modellen "Nordic urban-rural typology" som genomförts av en extern konsult, WSP.

Olika metoder för områdesindelning

I Landsbygds- och skärgårdsstrategin för Stockholmsregionen som är en understrategi till den regionala utvecklingsplanen för Stockholmsregionen RUF 2050 användes en modell av Tillväxtanalys (före detta Glesbygdsverket) för att definiera landsbygds och skärgårdsgeografin i Stockholms län. Modellen rekommenderades tidigare av bland annat OECD och byggde på restid med bil till närmaste tätort med fler än 3 000 invånare.

Områden med 5–15 minuters restid till en tätort med fler än 3 000 invånare kategoriserades som tätortsnära landsbygd. Områden med 15–45 minuters restid kategoriserades som landsbygd och områden med mer än 45 minuters restid kategoriserades som glesbygd. I Stockholms län faller endast öar utan bro under indelningen glesbygd och kallas därför skärgård i strategin. Med anledning av att Tillväxtverket inte längre använder eller förordar denna metod har Region Stockholm istället använt Platstypologi för avgränsningen av landsbygd och skärgård i denna kunskapsöversikt.

Befolkning

Stockholms läns befolkning, som helhet, har ökat de senaste tio åren, detta gäller även i landsbygden. Även skärgårdens befolkning har ökat över tid, om än i en mindre utsträckning.

År 2024 hade landsbygden och skärgården i Stockholms län en befolkning på totalt 109 000 invånare. Detta motsvarar en hel medelstor svensk kommun, exempelvis har Halmstad eller Eskilstuna kommun motsvarande befolkningsstorlek. Den största andelen av landsbygdsbefolkningen bor inom den tätortsnära landsbygden och här har befolkningsstorleken ökat snabbare jämfört med befolkningen både i länet som helhet samt tätorterna i länet. Procentuellt blir det en relativt hög tillväxt på nära 10 % mellan åren 2017–2024. Den övriga landsbygden, som inte räknas som tätortsnära, har däremot endast ökat med cirka 2 % mellan åren 2017–2024.

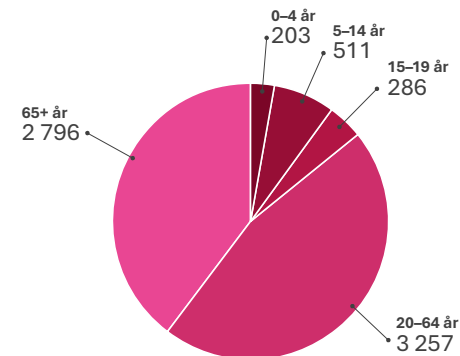
År 2024 var skärgårdens befolkning cirka 7 000 invånare, vilket motsvarar en mindre svensk kommun. Mellan åren 2017–2024 ökade befolkningen i skärgården med cirka 5 %. Befolknings- och besöksmängden särskilt i skärgården förändras dock säsongvis med betydligt fler boende och besökare under sommarhalvåret och vid högtider, se avsnitt Tillfällig befolkning och besökare.

Åldersstrukturen i den tätortsnära landsbygden följer till stor del åldersstrukturen i länet som helhet. I den del av landsbygden som inte räknas som tätortsnära är andelen äldre (65+ år) högre än i länet som helhet medan andelen i åldersgruppen 20–64 år är lägre i jämförelse med länet som helhet. I skärgården är andelen äldre högre än i länet som helhet.

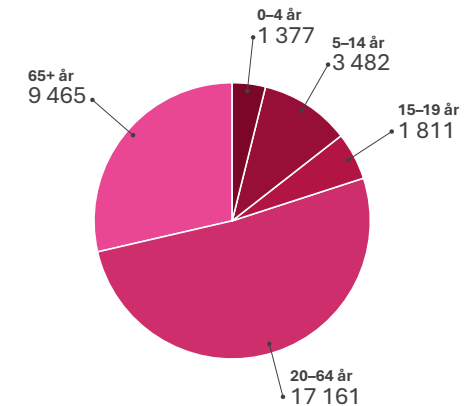
Befolkning i skärgård och landsbygd i Stockholms län

Kategori	2017	2020	2024
Skärgård	6 690	6 870	7 050
Övrig landsbygd	32 680	33 680	33 300
Tätortsnära landsbygd	63 180	65 570	68 580
Totalt alla kategorier	102 550	103 470	108 930

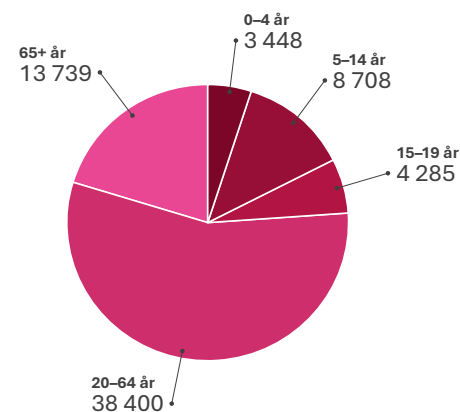
Befolkning i skärgård efter åldersklass, 2024

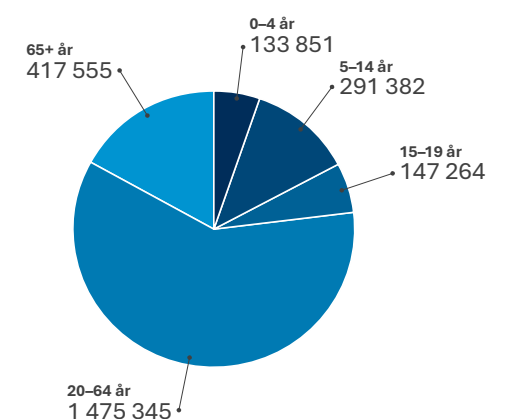
Befolkning i övrig landsbygd efter åldersklass, 2024

Befolkning i tätortsnära landsbygd efter åldersklass, 2024

Totalbefolkning i Stockholms län efter åldersklass, 2024

Tillfällig befolkning och besökare

På vissa platser beskriver folkbokföringsstatistik lite om hur många som faktiskt vistas på en plats. Tillfällig befolkning och besökare kan påverka underlaget för och behovet av exempelvis service av olika slag. För att undersöka hur många deltidsboende eller besökare ett område kan tänkas ha finns olika metoder som kan ge en indikation.

Kartan i figur 2 är baserad på en indikator framtagen av Tillväxtverket och visar var i länet det finns hög respektive låg koncentration av tillfällig befolkning.¹⁰ Områden på landsbygden som enligt indikatorn har en hög koncentration av tillfällig befolkning är exempelvis Herräng och Grisslehamn. Områden i skärgården som har en hög koncentration av tillfällig befolkning är exempelvis Sandhamn, Möja och Blidö.

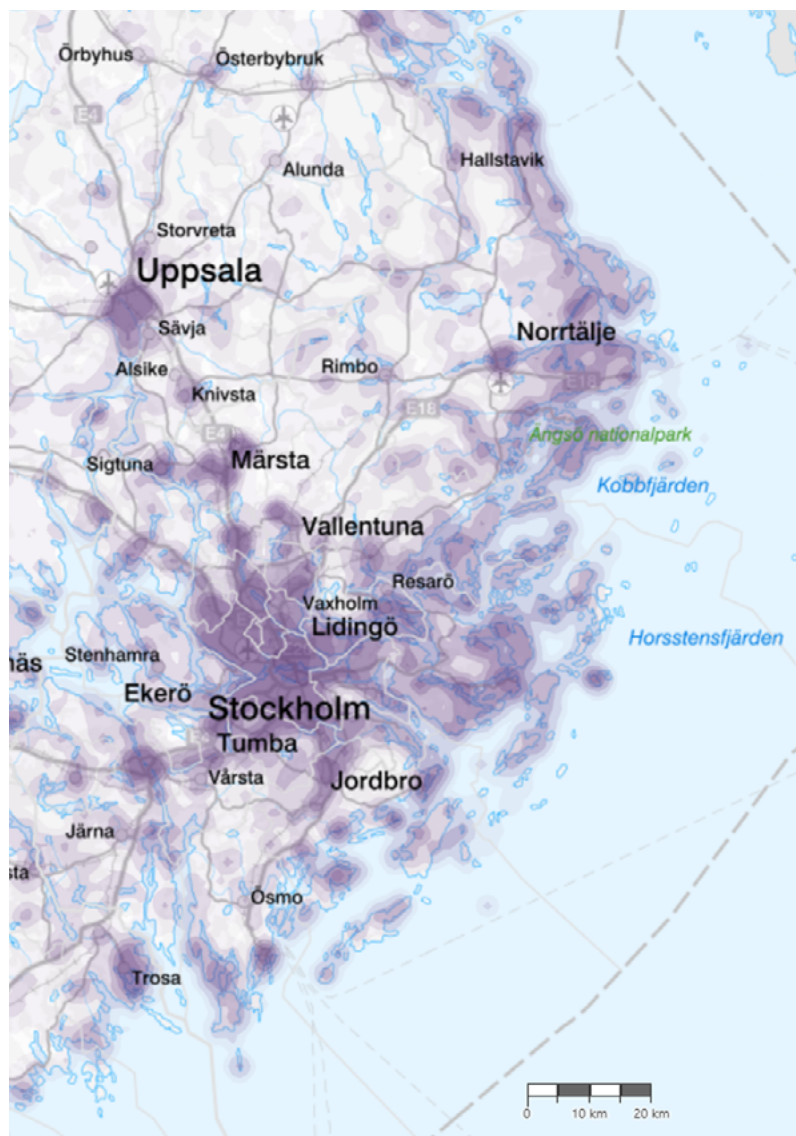
Skärgårdsstiftelsen har studerat antalet besökare i Stockholms skärgård baserat på mobila positioneringsdata. Studierna visar att den största besökstoppen i skärgården är i månadsskiftet juli/augusti och att det totala antalet vistandes i skärgården kan vara upp till tolv gånger fler än under lågsäsong (se figur 3). Det finns även ett stort antal besökare under midsommarhelgen.¹¹ Resultatet från studien behöver dock tolkas med försiktighet då det finns begränsningar i dataunderlaget såsom exempelvis att fastboende inkluderas i besöksantalet samt att utländska mobiloperatörer är exkluderade.

¹⁰ Källa: Tillväxtverket/Pipos (2025).

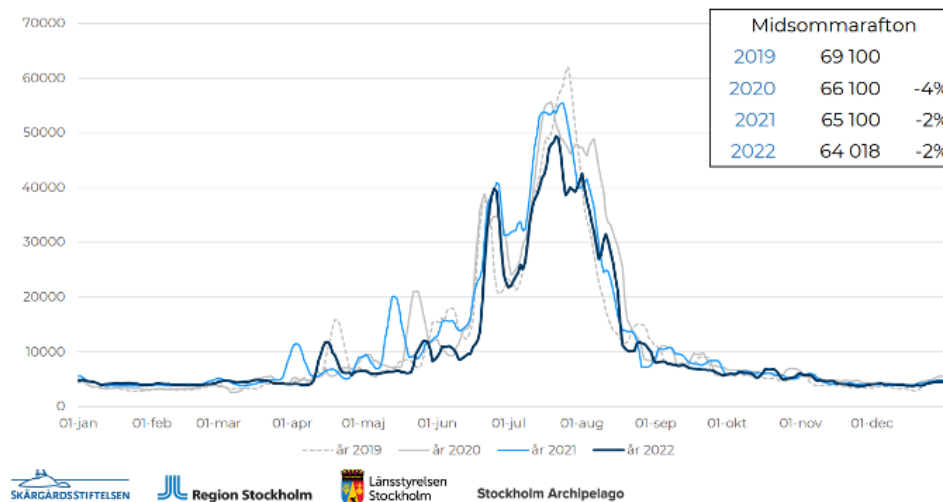
¹¹ Källa: Skärgårdsstiftelsen et. al. (2022).

Foto: Anders Andersson, Johnér.

Figur 2. Kartan är ett utsnitt från Pupos och visar hög (mörklila) respektive låg (ljuslila) koncentration av tillfällig befolkning i Stockholms län år 2023. Tillfällig befolkning är en indikator som uppskattas utifrån summan av deltidsoenden och turistboenden. Indikatorn ger en bild av hur många personer som tillfälligt kan bo i ett område utan att vara fastboende (Tillväxtverket, 2024).

Figur 3. Antalet besökare i skärgårdsområdet under år 2019–2022 baserat på mobila positioneringsdata (Skärgårdsbarometern).

Bebyggelse

Kännetecknande för bebyggelsen i länets landsbygds- och skärgårdsmiljöer är dess småskalighet och att den är relativt gles. Småhus är en vanlig boendeform och i länets landsbygds- och skärgårdsmiljöer finns dessutom fritidshusboenden sedan en lång tid tillbaka. Efter hand har fritidshusområden i stadens närområden omvandlats till bostadsområden för permanentboende genom ombyggnation, rivning och nybyggnation. I Stockholms län finns ett flertal kommuner där det i större tidigare fritidshusområden skett en omvandling från fritidshus till permanentboende, vilket ställer krav på att kommunalt vatten och avlopp anläggs och att grundläggande tillgänglighet säkerställs.

En utmaning för gles och spridd bebyggelse är generellt att det kan medföra svårigheter att försörja dessa områden med exempelvis teknisk infrastruktur, samhällsservice och kollektivtrafik.

Flera kommuner har under arbetet med den regionala utvecklingsplanen framfört att det finns en efterfrågan på landsbygdsnära boende och att vissa delar av landsbygden är under ett starkt förändringstryck.

Foto: Henrik Möller.

Transportinfrastruktur

Transportinfrastruktur och tillgången till kollektivtrafik påverkar förutsättningarna att bo, verka i och besöka länets glest bebyggda delar. Stärkta kopplingar mellan land och stad kräver att ett grundläggande transportbehov kan tillgodoses i länets landsbygder. Detta gäller särskilt väginfrastrukturen. Här handlar det primärt om att vidmakthålla transportinfrastrukturens grundläggande funktioner i form av underhåll, trafiksäkerhet och tillgänglighet snarare än behov av ökad kapacitet.¹²

Den länsövergripande kollektivtrafiken gör det möjligt att pendla i stora delar av länet med kollektivtrafik, men på landsbygden är det dominerande färdmedlet ofta bilen. På landsbygden är även kombinationsresor viktiga där bil eller cykel används för att nå kollektivtrafiken.¹³

Förutsättningarna att bo, verka och besöka öarna i skärgården är beroende av tillgången till transportinfrastruktur och kollektivtrafik. För öar med fast landförbindelse är vägtrafiken av avgörande betydelse. För befolkning på skärgårdsöar som saknar fastlandsförbindelser är den regionala kollektivtrafikförsörjningen på vatten, privata trafikoperatörer samt egna färdmedel de alternativ som finns tillgängliga.

Den regionala kollektivtrafikförsörjningen i skärgården har stor säsongsvariation i resandet och säkrar upp åretruntrafik med bastrafik i ett antal relationer utmed hela kusten under lågsäsong, med fokus på möjligheter att ta sig mellan skärgården och fastlandet. Under högsäsong utvidgas trafiken sett till resandeefterfrågan med fler linjer och frekventare trafik. Under år 2024 genomfördes drygt 60 % av alla resor i skärgården under sommarmånaderna, cirka 20 % under våren, cirka 10 % under hösten och resterande resor på vintern.¹⁴

Bastrafik

Mellan fastlandet och utpekade kärnöar i skärgården ska det säkerställas kollektivtrafik året runt. Denna kollektivtrafik benämns bastrafik. På fastlandet ansluter bastrafiken till strategiska bytespunkter som benämns replipunkter. Bastrafiken ska möjliggöra för dagliga pendlingsresor samt resor till kommuncentrum med tillgång till samhällsservice. Bastrafiken är även viktig för näringslivet i skärgården och för skärgårdens besökare.

¹² Källa: Region Stockholm (2025), Långsiktiga transportbehov Bilaga till regional utvecklingsplan för Stockholmsregionen.

¹³ Källa: Region Stockholm (2018), Landsbygds- och skärgårdsstrategi för Stockholmsregionen.

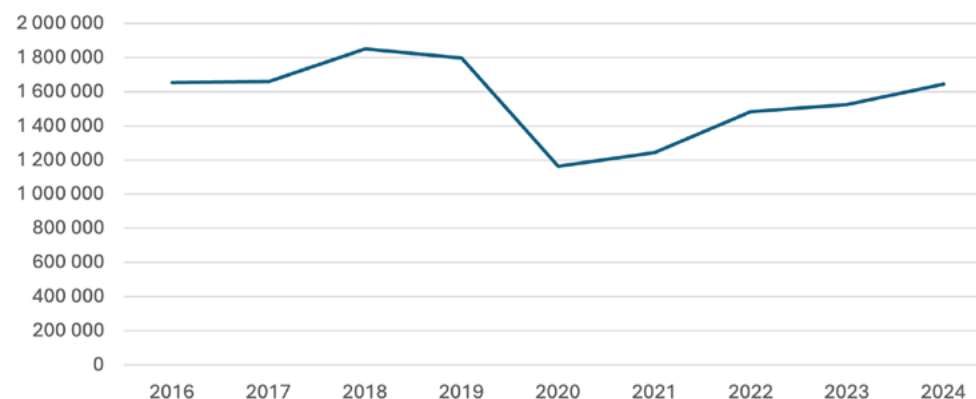
¹⁴ Källa: Region Stockholm (2024), Trafikförvaltningens statistik för skärgårdstrafiken.

Ett utvecklingsområde i länets glest befolkade delar är kombinationsresor och kombinerad mobilitet, särskilt med fokus på ökad tillgänglighet till frekvent och kapacitetsstark kollektivtrafik. På så sätt kan kollektivtrafiken bli ett nav för resandet även där förutsättningarna för tät trafik saknas, exempelvis på landsbygden.¹⁵ Förbättrade och mer säkra gång- och cykelförbindelser är viktiga för att kunna ta sig till och från kollektivtrafiken.

Under samrådsdialogen för den regionala utvecklingsplanen har förbättrad trafiksäkerhet på landsbygden lyfts som ett utvecklingsområde av såväl Trafikverket som flertalet kommuner. Förbättrad cykelinfrastruktur på landsbygden har även lyfts som ett utvecklingsområde under dialogen.

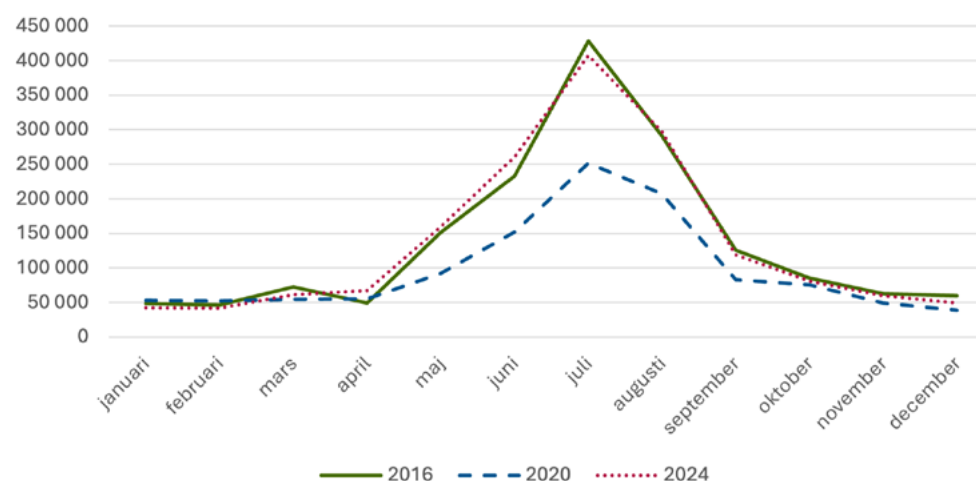
Behovet av smidiga och välfungerande bytespunkter mellan olika trafikslag, exempelvis mellan kollektivtrafik på vatten och land är avgörande för ett fungerande resande för skärgårdsborna. Vidare är förutsägbara tidtabeller i skärgårdstrafiken viktigt både för boende och näringsidkare.

Antal passagerare för skärgårdstrafiken år 2016–2024

Figur 4. Diagrammet visar det totala antalet passagerare i skärgårdstrafiken med Waxholmsbolaget uppdelat per år, mellan år 2016–2024.

Antal passagerare för skärgårdstrafiken år 2016–2024, uppdelat på månad

Figur 5. Diagrammet visar passagerare i skärgårdstrafiken med Waxholmsbolaget mellan år 2016–2024 utdelat på månader.

¹⁵ Källa: Region Stockholm (2024), Trafikförvaltningens remissvar samrådshandling RUFS.

Digital infrastruktur

Digital infrastruktur är en förutsättning för ett fungerande vardagsliv och för att kunna arbeta, utbilda sig och bedriva olika typer av näringsverksamhet i länets landsbygds- och skärgårdsmiljöer.¹⁶ Möjligheten till distansarbete i kombination med att bo på landsbygden eller en skärgårdsö och samtidigt kunna vara verksam på arbetsmarknaden som Stockholmsregionen erbjuder är dessutom en stark attraktionsfaktor. Digital infrastruktur öppnar också upp möjligheter för digital samhällsservice som digitala vårdkontakter och digital undervisning.

Tillgång till digital infrastruktur och utbyggnad av fibernät varierar fortfarande i länet, även om landsbygden och skärgården fått en betydande ökad tillgång de senaste åren. År 2021 hade vartannat hushåll en faktisk uppkoppling till snabbt bredband, år 2024 hade det ökat till nästan 90 %.¹⁷ Dock är inte hushållens tillgång till fiber fullständigt på landsbygden och i skärgården, utbyggnaden behöver därför fortsätta. För framtida användningsområden som kräver mobiltäckning och kapacitet på platser som idag har bristfällig täckning behöver detta stärkas.

Betydelsen av uppkoppling med snabba hastigheter och låg fördröjning kommer i allt högre grad öka i takt med samhällets digitalisering och ny teknik, såsom exempelvis ett automatiserat skogsbruk och drönare.

Resultatet av samrådsdialogerna visar att det är viktigt med ett robust fibernät. Fibernätets betydelse och robusthet utifrån ett kris- och beredskapsperspektiv har lyfts under samrådsdialogen.

Teknisk infrastruktur

I en storstadsregion finns ett stort behov av mark för teknisk försörjning av länets olika funktioner. Det kan handla om ytkrävande och störande anläggningar såsom masshantering och områden för gods och logistik. Dessa funktioner lokaliseras ofta i länets glest bebyggda delar. Samverkan kring var ytkrävande funktioner och tekniska försörjningssystem ska lokaliseras behöver ske utifrån ett regionalt perspektiv.

Vattenförsörjning, avlopps- och avfallshantering på landsbygden och i synnerhet i skärgården är avgörande för att skapa förutsättningar för bebyggelse- och näringslivsutveckling. I skärgården finns det otillräcklig tillgång till grundvatten på flera platser vilket försvårar förutsättningarna att bo, vistas och bedriva verksamheter. Längs kust och skärgård finns områden som till stor del använder grundvatten till sin vattenförsörjning. Där kan låga grundvattennivåer innebära att vattenbrist uppstår i perioder, vilket främst berör områden där det dessutom finns ökad risk för saltvatteninträngning om grundvattennivåerna blir för låga.¹⁸

16 Källa: Post- och telestyrelsen (2024), Remissvar samrådshandling RUFS.

17 Källa: Statistik från Post- och telestyrelsen.

18 Källa: Länsstyrelsen Stockholm, Region Stockholm, Storsthlm (2023), Regional vattenförsörjningsplan för Stockholms län.

Foto: Anna Molander.

Gällande hantering av avfall i skärgården skiljer det sig mellan olika kommuner om upphämtning sker vid tomtgräns eller på mer centralt belägna uppsamlingsplatser. För insamling av grovavfall på öar utan fasta förbindelser finns särskilda återvinningsbåtar som angör utvalda öar. Under dialogen med kommuner har just vattenförsörjning, avlopps- och avfallshantering i skärgården lyfts som frågor där mellankommunal samverkan kan fördjupas.¹⁹

Energiförsörjning är centralt för ett fungerande samhälle i stort – såväl i tätorterna som på landsbygden och skärgården. Lokala lösningar, som till exempel batterilager, kan bidra till robust energi- och elförsörjning i skärgården. På många platser i skärgården kommer elnätet att behöva byggas ut och förstärkas om laddinfrastruktur planeras för att möjliggöra elektrifiering av båttrafiken. Samverkan mellan kommuner och elnätsbolag i planeringen för elektrifiering är nödvändigt.

Samhällsservice och kommersiell service

Möjlighet att få tillgång till olika former av samhällsservice inom ett rimligt tidsspann är en grundläggande förutsättning för att kunna flytta till exempelvis en skärgårdsö. Utbudet av samhällsservice i länet utgörs av exempelvis vård, skola och äldreomsorg.

¹⁹ Källa: Södertälje kommun & Ecoloop (2024), Samverkan för en levande och resurseffektiv skärgård PM i samband med förstudie.

Detta följer i hög grad tätortsstrukturen och befolkningsunderlaget med en tydlig koncentration av utbudet till de större orterna, följt av mindre orter.²⁰

Tillgång till kommersiell service i form av dagligvaror, drivmedelsstationer, post- och apotekstjänster är också en förutsättning för utveckling oavsett geografi och befolkningstäthet. På landsbygden och i skärgården fyller dagligvarubutikerna dessutom fler funktioner än så. De blir ofta en nod för kommuninformation, en gemensam mötes- och samlingsplats och får därmed en social betydelse. Ett grundläggande utbud av kommersiell service möjliggör för människor och näringsliv att vistas, verka och växa. Likaså är den kommersiella servicen beroende av att ett tillräckligt kundunderlag och förutsättningar för lokalt näringsliv finns på platsen.

Bokbåten – ett samarbete mellan skärgårdskommuner och Region Stockholm

För att kunna erbjuda litteratur och läsupplevelser till de bofasta i ytterskärgården besöker sedan år 1953 den så kallade Bokbåten bryggor i skärgården två gånger under året. Bokbåten är ett samarbete mellan Region Stockholm, Haninge kommun, Norrtälje kommun, Värmdö kommun och Österåkers kommun.

I skärgården varierar kundunderlaget stort över året vilket är en utmaning. Dagligvarubutikerna hanterar ofta ett högt besöksstryck under sommaren och är viktiga för besökare och därmed även den lokala besöksnäringen. Efter sommarsäsongen finns det i Stockholms skärgård ett tjugotal butiker som har öppettid på vintern genom att erbjuda ombudstjänster och försäljning av dagligvaror till den fastboende befolkningen på skärgårdens större öar. En utmaning för butikerna kan vara att hantera minskade inkomster samtidigt som omkostnader förblir densamma eller högre under vinterhalvåret.

Skärgårdsbutikerna präglas generellt av högre omkostnader på grund av längre transportvägar i distributionskedjan. Stockholms skärgård har trots det en relativt stabil servicenivå men det finns platser och områden som är sårbara på grund av dess långa avstånd till offentlig och kommersiell service, som skulle ha fördel av ett förstärkt arbete för tillgänglighet. Ett flertal butiker har påbörjat en omställning till hybridsystem som tillåter kunder att även kunna handla i butiken under tider på dygnet då den är obemannad.

Beredskap och livsmedelsförsörjning

Det försämrade geopolitiska omvärldsläget innebär ett ökat fokus på beredskapsfrågor och ökat behov att utveckla och stärka förmågan att värna civilbefolkningen under fredstida kriser, höjd beredskap och ytterst krig.

²⁰ Källa: Region Stockholm (2018), Landsbygds- och skärgårdsstrategi för Stockholmsregionen.

Trygghetspunkter är en plats för medborgare att samlas vid olika typer av kriser, till exempel under långvariga elavbrott då kanske även kommunikationen slås ut. Trygghetspunkter och särskilda samlingsplatser kan vara en del av befolkningsskyddet, och angelägna att utveckla på platser som är särskilt sårbara, exempelvis i svårtillgängliga landsbygds- och skärgårdsmiljöer.

Länsstyrelsen i Stockholms län arbetar med att etablera SOT-punkter (service- och trygghetspunkter) i Stockholms skärgård på Arholma, Sandhamn och Möja vilket har potential att främja basal tillgång till livsmedel, drivmedel, dricksvatten och el i skärgården. En SOT-punkt är för Stockholms län inte ännu klart definierad, men en lägstanivå är att det ska finnas åretrunt-öppen livsmedelsbutik och drivmedelsanläggning samt att driften ska vara möjlig med reservkraft. En SOT-punkt ska även kunna utgöra en informations- och kommunikationsnod och ledningsplats vid störningar.

Kopplat till behovet av stärkt beredskap och mot bakgrund av ett förändrat geopolitiskt läge har livsmedelsförsörjning blivit en central fråga. Nästan en fjärdedel av Sveriges befolkning finns i länet, däremot finns knappt 3 % av landets åkermark och 3 % av de svenska jordbruksföretagen här.²¹ I länet finns idag begränsade möjligheter till lokal förädling i form av till exempel kvarnar, slakterier och mejerier. Stockholms län är inte självförsörjande inom någon kategori av livsmedel. Några av de utmaningar företagare inom livsmedelskedjan står inför är låg lönsamhet och högt behov av generationsväxling i primärproduktion.

21 Länsstyrelsen Stockholm, Region Stockholm, LRF Mälardalen (2019), Stockholms läns livsmedelsstrategi.

Det finns en obalans i maktförhållanden i hela kedjan men också brist på samarbete i branschen. Dessutom står alla delsektorer inför kompetensförsörjningsutmaningar och svårigheter att hitta rätt arbetskraft till rätt jobb.²²

Aktörer i Stockholmsregionen samordnar sitt arbete med livsmedelsförsörjning genom Livsmedelsstrategin för Stockholms län. Eftersom frågan kring livsmedelsförsörjning är så aktuell kommer arbetet att fördjupas under kommande år, bland annat inom ramen för det livsmedelskluster som Region Stockholm startat upp.

Livsmedelssystemet – en komplex kedja

Livsmedelskedjan inkluderar lantbruk, förädling, handel och konsumtion. Livsmedelssystemet är komplext och inbegriper processer på olika nivåer, det kan handla om förändrade odlings- och skötselmetoder, förändrade värdekedjor och annan typ av processindustri eller ändrade kostmönster. Livsmedelssystemets skala kan variera från det lokala systemet på gårdsnivå till stora globala världshandelssystem.¹

1 Källa: Länsstyrelsen Stockholm (2018), Underlag till Stockholms läns livsmedelsstrategi nulägesanalys.

22 Konkurrensverket (2025), Lönsamheten i livsmedelsindustrin, dagligvaruhandeln och dess grossister – en ekonomisk analys.

Lokalt näringsliv

Landsbygdsföretag kan vara verksamma inom besöksnäringen och/eller de gröna och blå näringarna och består i stor utsträckning av småföretag och egenföretagare. Transport och handel är omfattande branscher på landsbygderna, medan byggverksamhet är dominerande i skärgården.

De gröna och blå näringarna innefattar bland annat jordbruk, skog, trädgård, vattenbruk, sjöfart, bioteknik och energiförsörjning. Flera av näringarna har betydelse för en mängd ekosystemtjänster, kolsänkor, klimatanpassning och för livsmedelsnära produktion och utmärker sig genom att de är platsbundna. De bidrar även till arbetstillfällen, lokalt företagande, besöksnäring och bevarandet av kulturhistoriska värden.

Företagen på landsbygderna är inte bara verksamma i en annan kontext än tätorternas företag, de är också ofta av en annan storlek. Närvaron av entreprenörer och livskraftiga småföretag är avgörande för arbetstillfällen och försörjning på landsbygden och i skärgården.

Företagare på landsbygden och i skärgården har särskilda utmaningar jämfört med företagare i tätorterna, bland annat för att de verkar i glesare befolknings- och näringslivsstrukturer med längre avstånd till kunder, leverantörer och samarbetspartners.

Foto: Henrik Möller.

Besöksnäring

Besöksnäringen gynnar landsbygds- och skärgårdsmiljöerna på flera olika sätt. Många tillfälliga besökare under delar av året skapar underlag för service och gynnar det lokala näringslivet. Företagande är helt avgörande för besöksnäringen på landsbygden och på mindre orter kan en eller ett fåtal företagare bidra till en positiv utveckling för hela bygden. En stark besöksnäring kan innebära ökad inflyttning och befolkningstillväxt för en ort, potentialen att locka nya invånare till platser med stark besöksprägel är därmed stor.

Näringsgrenen har goda möjligheter att utvecklas eftersom den består av flera branscher, skapar många arbetstillfällen – inte minst instegsjobb, och har stor betydelse för möjligheterna att kunna bo, verka och besöka skärgården.

Skärgården har starka befintliga nätverk med offentlig sektor, förenings- och näringsliv som bör nyttjas för att ytterligare öka besöksnäringens mognad, vilket i sin tur leder till ökad samhällsservice. I dagsläget är kompetensförsörjning, kompetensutveckling och personalbostäder några av de största utmaningarna för besöksnäringen.²³

Region Stockholm arbetar tillsammans med regionala aktörer för att förlänga säsongen i skärgården och på så sätt skapa förutsättningar för utvecklad besöksnäring.

23 Källa: Jordbruksverket (2020), Rekommendationer för att stärka besöksnäringen på landsbygden.

Natur- och kulturvärden

I länets landsbygds- och skärgårdsmiljöer finns höga natur- och kulturvärden. Stora delar av landsbygden, kusten, skärgården och Mälaramrådet är uppskattade rekreatiomsområden och pekas dessutom ut som områden av riksintresse i Miljöbalken (1998:808) 4 kapitlet 1, 2 samt 4 § för dess stora natur- och kulturvärden med betydelse för det rörliga friluftslivet och turismen. Av länets totala yta av land- och vattenområden omfattades år 2023 cirka 12 %, varav cirka 10 % av landytan, av någon form av naturskydd som naturreservat, nationalpark eller andra typer av skydd enligt miljöbalken.²⁴ I länets naturområden finns ett stort antal fornlämningar, som är skyddade enligt Kulturmiljölagen (1988:950), att ta hänsyn till.²⁵

Människan har i alla tider använt naturen och därmed också påverkat den. Biologiskt kulturarv är natur som berättar en historia om kultur. Det är ekosystem, naturtyper och arter som präglats och gynnats av människans brukande och som är beroende av en särskild sorts skötsel eller användning.

Det brukspräglade landskapets biologiska kulturarv ger vägledning om hur kulturhistoriska helhetsmiljöer behöver vårdas för att stärka såväl den biologiska mångfalden som det kulturhistoriska sambandet mellan byggnader, lämningar och det omgivande landskapet.²⁶

24 Källa: Statistiska centralbyrån och Kolada.

25 Källa: Länsstyrelsen i Stockholms län (2023), Skogsstrategin för Stockholms län Med skogen som mötesplats 2022–2025.

26 Källa: Riksantikvarieämbetet (2025), Biologiskt kulturarv.

Resultatet av samrådsdialogerna visar att länets landsbygds- och skärgårdsmiljöer behöver utvecklas samtidigt som dess natur- och kulturvärden värnas. Mer kunskap och kännedom om miljöerna ökar förutsättningarna för en varsam och hållbar utveckling. Region Stockholm har tagit fram ett kunskapsunderlag om regionala kulturmiljöer som kan vara ett användbart underlag för framtida planering.²⁷

27 Källa: Region Stockholm (2025), Regionala kulturmiljöer.

Foto: Emma Sekhon, Johnér.

Jordbruksmark

Jordbruksmarkens ekosystemtjänster är fundamentala för människan och samhället. I Stockholms län motsvarar den ungefär 13 % av länets totala yta. Den mesta jordbruksmarken i länet finns i Norrtälje kommun, men Södertälje, Sigtuna, Vallentuna, Ekerö, Nynäshamn och Upplands-Bro är exempel på andra kommuner med värdefull jordbruksmark.²⁸

Jordbruksmark som exploateras för bebyggelse är i princip omöjlig att återställa. Exploatering av jordbruksmark ska därför undvikas i största möjliga mån. Det är 3 kap. Miljöbalken (1998:808) som reglerar när jordbruksmark får tas i anspråk för bebyggelse eller andra anläggningar. Länsstyrelsens Vägledning för jordbruksmark i den fysiska planeringen i Stockholms län²⁹ som tagits fram i samarbete med Region Stockholm lyfter problematiken med att i takt med att länet växer och utvecklas ökar också konkurrensen om marken. Ofta ställs bevarandet av jordbruksmark mot andra intressen, exempelvis bostadsbyggande.

Stockholms län är ett av de län där högst andel jordbruksmark exploateras, framför allt för bostadsbyggande. En stor andel av den exploaterade jordbruksmarken ligger i eller i nära anslutning till en tätort, samtidigt som den mest högvärdiga åkermarken ligger inom tre kilometer från tätortsbebyggelse.

28 Källa: Länsstyrelsen i Stockholms län (2023), Jordbruksmark i fysisk planering - Stockholms län.

29 Källa: Länsstyrelsen i Stockholms län (2023), Vägledning för jordbruksmark i den fysiska planeringen i Stockholms län.

Jordbruksmark minskar och upphör också att brukas på grund av orsaker som höga markpriser, svårigheter med kapitalförsörjning och dålig lönsamhet försvårar lantbrukets expansionsmöjligheter.³⁰

Många kommuner efterfrågar tydligare vägledningar för avvägningar för målkonflikter gällande jordbruksmark och bebyggelseutveckling.³¹

Jord- och skogsbruk är av nationell betydelse

3 kap. 4 § Miljöbalken (1998:808): "Brukningsvärd jordbruksmark får tas i anspråk för bebyggelse eller anläggningar endast om det behövs för att tillgodose väsentliga samhällsintressen och detta behov inte kan tillgodoses på ett från allmän synpunkt tillfredsställande sätt genom att annan mark tas i anspråk."

Regeringen bedömer generellt att följande är ett väsentligt samhällsintresse:

- tillgodose bostadsförsörjningsbehovet
- lokalisera bostäder och arbetsplatser nära varandra
- skapa väl fungerande och lämpliga tekniska försörjningssystem
- säkerställa viktiga rekreationsintressen.

30 Källa: Länsstyrelsen i Stockholms län (2023), Vägledning för jordbruksmark i den fysiska planeringen i Stockholms län.

31 Källa: Dialoger under samrådet RUFS (2023).

Skogsmark

Skogens ekosystemtjänster och biologiska mångfald är fundamental för människan och samhället, inte minst när det gäller anpassning till ett förändrat klimat.³² Nästan hälften av landarealen i Stockholms län är skogsmark. Samtidigt är länet, sett till arealen, ett av Sveriges minsta skogslän med sina 380 000 hektar. I kombination med länets stora befolkning innebär det ett stort tryck på viss mark, särskilt de tätortsnära skogarna. Den formellt skyddade skogsmarken i länet uppgår till cirka 32 000 hektar och det är Länsstyrelsen och länets kommuner som förvaltar ett stort antal av dessa områden. Den skyddade skogsmarken består bland annat av nationalparker, naturreservat, skogliga biotopskyddsområden och Natura 2000-områden.

Skogsstrategin Med skogen som mötesplats lyfter ett antal utmaningar för länets skog, bland annat stort besöksstryck, ett förändrat klimat och att värdefulla grönområden bebyggs vilket kan riskera att utarma den biologiska mångfalden.³³

32 Källa: Naturvårdsverket (2021) Naturbaserade lösningar – ett verktyg för klimatanpassning och andra samhällsutmaningar Rapport 7016 202 Naturbaserade lösningar.

33 Källa: Länsstyrelsen i Stockholms län Skogsstrategin Med skogen som mötesplats Dialog och utveckling i Stockholms län 2022–2025.

Ytvatten

Ytvatten är det vatten som är synligt i form av sjöar, vattendrag och hav. Ytvatten är en central del av landsbygds- och skärgårdslandskapet och utgörs i Stockholmsregionen av sjöar, vattendrag och kustnära havsområden. De mest framträdande delarna är Mälaren, som förser miljontals människor med dricksvatten, och Östersjön som ett av världens största bräckvattenhav. Vattnet kan exempelvis användas till dricksvatten eller energiutvinning, men det har också en viktig roll i vårt ekosystem.

Havs- och vattenmyndigheten ansvarar för att ta fram havsplaner som ger vägledning kring den mest lämpade användningen av havet i Sverige. Stockholms län ingår i havsområde Norra Östersjön och Södra Kvarnen i Sveriges havsplaner. Här lyfts energiutvinning i form av vattenbaserad vindkraft, användning för försvarets verksamheter, värdefulla kultur- och naturmiljöer, rekreativmiljöer, viktiga stråk för sjöfart samt områden för yrkesfiske som viktiga användningsområden. För Östersjön finns utmaningar gällande miljöstatus i havsmiljön med påfrestningar i ekosystemen samt utmaningar kopplat till ett förändrat klimat.³⁴

34 Källa: Havs- och vattenmyndigheten (2022), Havsplaner för Bottniska viken, Östersjön och Västerhavet Statlig planering i territorialhav och ekonomisk zon.

Landsbygdens och skärgårdens rumsliga struktur

Den rumsliga strukturen i den regionala utvecklingsplanen syftar till att skapa förutsättningar för tillväxt, utveckling och en god livsmiljö, med möjligheter till arbete och boende i landsbygdsmiljöer såväl som i skärgårdsmiljöer. Den ska också värna om unika kvaliteter och erbjuda tillgång till rekreation och friluftsliv för länets invånare och besökare.

Bebyggelseutveckling med hänsyn till platsens unika förutsättningar

Den regionala utvecklingsplanen förespråkar en bebyggelseutveckling som i första hand fokuserar på att ny bebyggelse tillkommer i lägen som redan är bebyggda och stöttas av kollektivtrafik. Detta gäller även i regionens landsbygds- och skärgårdsmiljöer.

Bebyggelseutveckling i redan bebyggda områden kan innebära att befintliga kvaliteter förändras eller försvagas. Bedömningen i den regionala utvecklingsplaneringen är att det trots detta sammantaget är en mer hållbar princip än om ny bebyggelse i stället sprids ut. Det ger bland annat fördelar i form av lägre utsläpp från transporter, att befintliga gröna och blå värden i högre utsträckning bevaras, liksom mark för de areella näringarna.

Det ger positiva effekter på den sociala hållbarheten genom att regionens invånare får en god tillgänglighet till olika former av service oavsett deras ekonomiska situation eller var i länet de bor. Det finns också fördelar för tekniska försörjningssystem om bebyggelsen utvecklas i en relativt sammanhängande struktur.

Men, att utveckla bebyggelsen på det här sättet ställer stora krav på att aspekter så som buller, luftkvalitet, tillgång till lokal grönska och kulturmiljövården hanteras på ett adekvat sätt i kommunernas översiktsplanering och detaljplanering. Det ställer också stora krav på att den nya bebyggelsen anpassas till vad som är lämpligt utifrån platsens specifika förutsättningar. Typ av bostäder, täthet och utformning ska alltid utgå ifrån de lokala förutsättningarna.

Riksintressen

Stora delar av landsbygden, kusten, skärgården och Mälarmrådet är uppskattade rekreationsområden och pekas ut som områden av riksintresse i Miljöbalken (1998:808) 4 kapitlet 1 och 2 samt 4 § för dess stora natur- och kulturvården med betydelse för det rörliga friluftslivet och turismen. Det här har bland annat betydelse för vilken bebyggelseutveckling som är möjlig och ska tillgodoses särskilt i efterföljande planering. Utöver detta omfattas delar av landsbygder och skärgården av riksintressen 3 kap. Miljöbalken (1998:808) för friluftslivet, kulturmiljövården, naturvården, yrkesfisket, energiproduktion och totalförsvaret.

Figur 6. Servicetrappan visar på hur näringslivets specialiseringsgrad och utbudet av service och välfärdstjänster, exempelvis utbildning, vård, kultur, handel och nöjen, kan variera i länet beroende på platsernas storlek, lägen och tillgänglighet med kollektivtrafik.

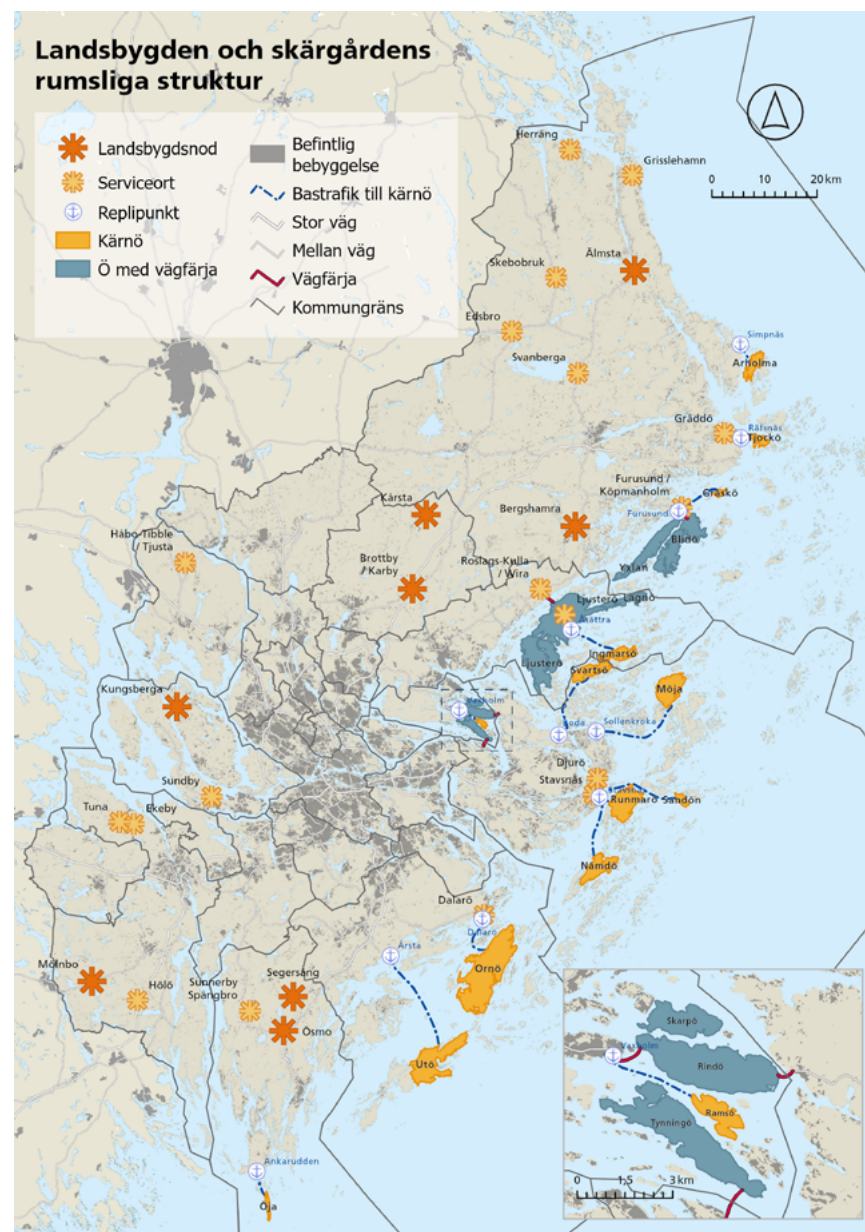
Den rumsliga strukturen på landsbygden och i skärgården

Den rumsliga strukturen på landsbygden och i skärgården i granskningshandling för den regionala utvecklingsplanen består av landsbygdsnoder, serviceorter, kärnöar och öar med vägfärja och replipunkter (del av den regionala transportinfrastrukturen).

Den rumsliga strukturen är en del i att konkretisera den regionala utvecklingsplanens mål om att stärka förutsättningarna för livskraftiga landsbygder och skärgårdsmiljöer.

Uppbyggnad av den rumsliga strukturen

Landsbygdsnoder är tätorter i en landsbygdsgeografi som har betydelse för den omgivande landsbygden och som bedöms ha potential att utvecklas både som bostadsorter och servicenoder. De är olika till storlek och karaktär men har en befintlig befolkning på minst 1 000 invånare eller bedöms ha potential att uppnå denna befolkningsmängd. Landsbygdsnoderna har en service med viss bredd som bland annat kan omfatta livsmedelsbutik, skola och idrottsplats. Här finns även ett visst utbud av vårdtjänster. Samtliga landsbygdsnoder har tillgång till kontinuerlig kollektivtrafik och har stöd för utveckling i kommunernas översiktsplaner. Landsbygdsnod som koncept i den regionala utvecklingsplanen har funnits sedan RUF 2050.

Figur 7. Landsbygden och skärgårdens rumsliga struktur.

Foto: Henrik Möller.

Serviceorter är mindre orter i en landsbygdsgeografi med en befolkning på minst 250 invånare som förser sin omgivning med viss service, till exempel skola, äldreomsorg och livsmedelsbutik. Här kan även finnas ett visst utbud av vårdtjänster. För att ge invånarna i serviceorterna tillgång till andra grundläggande servicefunktioner ska det finnas förbindelser med kollektivtrafik till närmsta kommuncentrum. En utveckling i serviceorterna bidrar till ett ökat utbud av landsbygdsnära boende med närhet till service och viss kollektivtrafik. Serviceorterna kan också fylla funktioner som särskilda samlingsplatser vid fredstida kriser eller höjd beredskap. Serviceorter som koncept i den regionala utvecklingsplanen har funnits sedan RUFS 2050.

Öar med vägfärja är de skärgårdsöar, längs Östersjökusten, som har fast förbindelse i form av statlig vägfärja; Tynningö, Rindö och Skarpö i Vaxholm, Ljusterö i Österåker samt Yxlan och Blidö i Norrtälje. På dessa öar bedöms det finnas förutsättningar för en varsam utveckling av fler bostäder, lokala verksamheter och ett visst utbud av service. En utveckling av öarna med vägfärja bidrar till att stärka förutsättningarna för ett ökat utbud av boende i skärgården med närhet till service och viss kollektivtrafik. Öar med vägfärja kan fylla funktioner som särskilda samlingsplatser vid fredstida kriser eller höjd beredskap.

Kärnöar är större öar utan fast förbindelse i form av bro, tunnel eller vägfärja men som försörjs med en bastrafik av kollektivtrafik, vilket möjliggör resor från och till fastlandet året runt.

Bastrafiken baseras på resbehov och resandeutveckling från och till respektive kärnö. På kärnöarna bedöms det finnas förutsättningar för en varsam utveckling av fler bostäder och för ett utvecklat utbud av service, inklusive ett visst utbud av vårdtjänster. Kärnöar kan fylla funktioner som särskilda samlingsplatser vid fredstida kriser eller höjd beredskap. Kärnöar som koncept har funnits i den regionala utvecklingsplanen sedan RUFS 2001.

Replipunkter utgör viktiga bytespunkter för kollektivtrafikresor mellan kärnöar, kommuncentrum och närmaste regionala stadskärna. Replipunkterna ska vara välfungerande för person- och godstransporter till och från kärnöarna med så kallad bastrafik. Bastrafik innebär att det ska vara möjligt att göra dagliga pendlingsresor och resor mellan kärnöar och fastland året runt. Bastrafiken baseras på resbehov och resandeutveckling till och från respektive kärnö. Replipunkterna är alla av olika karaktär och förutsättningarna för utveckling skiljer sig åt beroende på lokala förhållanden och rådigheten över mark och infrastruktur.

I skärgården finns det, utöver replipunkterna, flera hamnar som fungerar som knutpunkter som kopplar samman skärgårdens öar och fastlandet. Exempelvis är Strömkajen den hamn som utgör den största porten ut till skärgården sett till passagerarantal i skärgårdstrafiken. Nynäshamns hamn är också ett exempel på en hamn med stor betydelse som knutpunkt för skärgårds- och fastlandsförbindelser utöver replipunkterna.

Utpekandet av landsbygdsnoder har studerats i en forskningsrapport

Forskningsrapporten Rum för experiment: Regional planering för hållbar markanvändning i Stockholm¹ visar att utpekandet av landsbygdsnoder kan erbjuda en struktur för att koncentrera bebyggelse och service i strategiska områden, vilket kan stärka den regionala sammanhållningen och öppna upp för nya utvecklingsmöjligheter på landsbygden. Genom denna struktur stärks landsbygdens roll och kan bli en mer framträdande struktur i ett flerkärnigt nätverk. För att landsbygdsnoderna ska kunna spela en effektiv roll i den regionala utvecklingen är det viktigt att deras specifika funktion och relation till andra bebyggelselägen fortsatt klargörs. Genom att tydliggöra vad som gör landsbygdsnoder unika och hur de passar in i den regionala geografin kan samarbetet mellan kommunerna och Region Stockholm stärkas. Detta kan skapa en gemensam förståelse och en enhetlig strategi för att utveckla landsbygden på ett hållbart sätt.

Forskningsrapporten är baserad på intervjuer och workshops med kommunala och regionala tjänstepersoner, samt en litteraturanalys av beslut, planer och policyer.

¹ Källa: Smas och Schmit (2024), Stockholms universitet. Rum för experiment: Regional planering för hållbar markanvändning i Stockholm.

Urval av landsbygdsnoder, serviceorter, kärnöar och öar med vägfärja

Urvalet av landsbygdsnoder, serviceorter och kärnöar i granskningshandlingen bygger på RUFS 2050 och har reviderats utifrån samrådsdialogen samt kommunernas intentioner för den rumsliga utvecklingen i sina respektive översiktsplaner.

För att stärka det rumsliga perspektivet i den nya regionala utvecklingsplanen på landsbygden och i skärgården har serviceorter och öar med vägfärja lyfts in i plankartan. Detta för att förtydliga platsernas funktion och potential som noder i sin geografiska kontext.

Vad gäller urvalet av landsbygdsnoder och serviceorter har vissa justeringar gjorts i jämförelse med RUFS 2050. Justeringarna bygger främst på att vissa tidigare landsbygdsnoder och serviceorter har fått en annan kategori i den nya regionala utvecklingsplanens bebyggelsestruktur. För kärnöarna har Gällnö i Värmdö kommun har tagits bort i urvalet i den nya regionala utvecklingsplanen i jämförelse med RUFS 2050.

I följande avsnitt redovisas urvalet av den utpekade rumsliga strukturen på landsbygden och i skärgården och dess nuvarande serviceutbud. För kärnöarna redovisas även tillgången till bastrafik på respektive ö samt befolkningsstorlek.

Foto: Caiaimage.

Utpekade landsbygdsnoder i regional utvecklingsplan samt nuvarande serviceutbud

Kommun	Landsbygdsnod	Nuvarande serviceutbud
Norrtälje	Bergshamra	Livsmedelsbutik, grundskola, äldreboende, vårdcentral.
Norrtälje	Älmsta	Livsmedelsbutik, apotek, grundskola, idrottsplats, äldreboende, vårdcentral, barnavårdscentral.
Vallentuna	Karby/Brottby	Livsmedelsbutik, grundskola, idrottsplats, äldreboende.
Vallentuna	Kårsta	Grundskola, idrottsplats, äldreboende.
Ekerö	Kungsberga	Livsmedelsbutik.
Södertälje	Mölnbo	Livsmedelsbutik, grundskola.
Södertälje	Hölö	Förskola, grundskola, livsmedelsbutik, äldreboende.
Nynäshamn	Ösmo	Livsmedelsbutik, apotek, grundskola, idrottsplats.
Nynäshamn	Segersäng	Saknar service.

Foto: Hans Berggren.

Utpekade serviceorter i regional utvecklingsplan samt nuvarande serviceutbud

Kommun	Serviceort	Nuvarande serviceutbud
Norrtälje	Herräng	Förskola, livsmedelsbutik.
Norrtälje	Grisslehamn	Grundskola, livsmedelsbutik.
Norrtälje	Skebobruk	Förskola, grundskola.
Norrtälje	Edsbro	Förskola, grundskola, livsmedelsbutik.
Norrtälje	Svanberga	Förskola, grundskola.
Norrtälje	Furusund/ Köpmanholm	Förskola, grundskola, äldreboende, livsmedelsbutik.
Norrtälje	Gräddö	Förskola, livsmedelsbutik.
Österåker	Roslags-Kulla/Wira	Förskola, grundskola.
Österåker	Ljusterö	Förskola, grundskola, äldreboende, närmottagning för vårdcentral.
Upplands-Bro	Håbo-Tibble/Tjusta	Förskola, grundskola.
Ekerö	Sundby	Förskola, grundskola, livsmedelsbutik.
Värmdö	Djurö	Förskola, grundskola, livsmedelsbutik, äldreboende, vårdcentral (läkarbåten utgår härifrån).
Värmdö	Stavsnäs	Förskola, livsmedelsbutik.

Kommun	Serviceort	Nuvarande serviceutbud
Haninge	Dalarö	Förskola, grundskola, livsmedelsbutik, äldreboende, närmottagning, vårdcentral.
Södertälje	Tuna	Förskola, grundskola.
Södertälje	Ekeby	Förskola, livsmedelsbutik, äldreboende.
Nynäshamn	Sunnerby/ Spångbro	Förskola, grundskola, livsmedelsbutik, äldreboende, närmottagning för vårdcentral.

Utpekade kärnöars service och trafikutbud av kollektivtrafik (bastrafik)

Kommun	Kärnö	Replipunkt	Turer per vardag för bastrafiken – nuläge lågsäsong	Turer per vardag för bastrafiken – nuläge högsäsong	Nuvarande serviceutbud	Invånare år 2024
Norrtälje	Arholma	Simpnäs	6	9	Dagligvaror, drivmedel, postombud, apotek.	46
Norrtälje	Gräskö	Furusund	4	4	Livsmedel under högsäsong (med begränsat utbud av dagligvaror).	23
Norrtälje	Tjockö	Räfsnäs	5	9	Dagligvaror, postombud och apoteksvaror.	42
Österåker	Ingmarsö	Åsättra	4	6	Dagligvaror, drivmedel och postombud. Trafikeras av "vårdcentralbåten".	168
Värmdö	Möja	Ingmarsö	5	8, Kommersiell aktör kör helgtrafik	Dagligvaror, drivmedel, postombud och apoteksvaror. Finns återvinningscentral och räddningsvärn. Trafikeras av "vårdcentralbåten".	173
Värmdö	Runmarö	Stavsnäs	12	12	Dagligvaror, postombud samt apoteksvaror, återvinningscentral, räddningsvärn, skola F-9. Trafikeras av "vårdcentralbåten".	259
Värmdö	Nämdö	Stavsnäs	4	4	Saknar kommersiell service. Finns räddningsvärn. Trafikeras av "vårdcentralbåten".	32
Värmdö	Svartsö	Boda	5	4	Dagligvaror, postombud och apoteksvaror, återvinningscentral, räddningsvärn, skola F-9. Trafikeras av "vårdcentralbåten".	72
Värmdö	Sandön	Stavsnäs	5 Kommersiella aktörer kör trafik	10, Kommersiella aktörer kör trafik	Dagligvaror, drivmedel, postombud och apoteksvaror, räddningsvärn. Trafikeras av "vårdcentralbåten".	142

Kommun	Kärnö	Replipunkt	Turer per vardag för bastrafiken – nuläge lågsäsong	Turer per vardag för bastrafiken – nuläge högsäsong	Nuvarande serviceutbud	Invånare år 2024
Haninge	Ornö	Dalarö	5	6	Hotell, restaurang, skola F-9.	242
Haninge	Utö	Årsta	4	8	Dagligvaror, drivmedel, postombud samt apoteksvaror, skola F-9.	166
Vaxholm	Ramsö	Vaxholm	18	17	Saknar kommersiell service men har närhet till Vaxholms utbud av service.	45
Nynäshamn	Öja (Landsort)	Ankarudden	3	6	Saknar kommersiell service. På ön finns både restauranger och övernattningsmöjligheter.	23

Uttekade öar med vägfärja utmed Östersjökusten

Kommun	Ö med vägfärja	Nuvarande serviceutbud
Vaxholm	Tynningö	Livsmedelsbutik, restauranger och caféer.
Vaxholm	Skarpö	Saknar service.
Vaxholm	Rindö	Livsmedelsbutik, förskola, grundskola F-6.
Österåker	Ljusterö	Livsmedelsbutik, café, olika butiker och restauranger.
Norrtälje	Yxlan	Dagligvaruhandel, grundskola F-6.
Norrtälje	Blidö	Livsmedelsbutik, vårdcentral.

Foto: Henrik Möller.

Referenser

Dialog och samverkan

- Samrådsdialogsmöte 2023-04-24 med representanter från Region Stockholm, Trafikverket och Länsstyrelsen och kommunrepresentanter.
- Tidiga dialogmöten våren 2023 med Länsstyrelsen och Trafikverket.
- Remissvar från samråd Regional utvecklingsplan för Stockholmsregionen 2024.
- Möten och samverkan i det ordinarie arbetet.

Litteratur

- Havs- och vattenmyndigheten (2022), Havsplaner för Bottniska viken, Östersjön och Västerhavet Statlig planering i territorialhav och ekonomisk zon.
- Jordbruksverket (2020), Rekommendationer för att stärka besöksnäringen på landsbygden Rapport 7016 Naturbaserade lösningar.
- Konkurrensverket (2025), Lönsamheten i livsmedelsindustrin, dagligvaruhandeln och dess grossister – en ekonomisk analys.
- Länsstyrelsen i Stockholms län (2023), Med skogen som mötesplats Handlingsplan 2022–2025.
- Länsstyrelsen i Stockholms län (2023), Vägledning för hantering av jordbruksmark Stockholms län.

- Länsstyrelsen i Stockholms län (2018), Underlag till Stockholms läns livsmedelsstrategi, Rapport 2018:19.
- Länsstyrelsen i Stockholms län (2019), Stockholms läns livsmedelsstrategi, Rapport 2019:16.
- Länsstyrelsen Stockholm, Region Stockholm, LRF Mälardalen (2019), Stockholms läns livsmedelsstrategi.
- Länsstyrelsen Stockholm (2018), Underlag till Stockholms läns livsmedelsstrategi nulägesanalys.
- Naturvårdsverket (2021), Naturbaserade lösningar – ett verktyg för klimatanpassning och andra samhällsutmaningar Rapport 7016 202.
- Länsstyrelsen i Stockholms län, Region Stockholm och Storsthlm (2023), Regional vattenförsörjningsplan för Stockholms län.
- Post- och telestyrelsen (2024), samrådssvar RUFS 2060.
- Post- och telestyrelsen, datainsamling.
- Region Stockholm (2018), Landsbygds- och skärgårdsstrategi för Stockholmsregionen.
- Region Stockholm (2023), Trendanalys.
- Region Stockholm (2023), Sammanställning av enkätundersökning: Fråga aktörerna.
- Region Stockholm (2025), Långsiktiga transportbehov Bilaga till regional utvecklingsplan för Stockholmsregionen.
- Region Stockholm (2025), Regionala kulturmiljöer.

Foto: Henrik Möller.

- Region Stockholm (2018), Regional utvecklingsplan för Stockholmsregionen, RUFS 2050.
- Region Stockholm (2024), Trafikförvaltningens statistik för skärgårdstrafiken.
- Region Stockholm (2024), Trafikförvaltningens remissvar samrådsavhandling RUFS.
- Region Östergötland (2023), Platstypologi Östergötland.
- Riksantikvarieämbetet (2025), Biologiskt kulturarv.
- SCB (2024), Befolkningsstatistik.
- Skärgårdsstiftelsen, Region Stockholm, Länsstyrelsen Stockholm, Stockholm Archipelago (2022), Skärgårdsbarometern Besökare i Stockholms skärgård 2022.
- Smas och Schmit (2024), Stockholms universitet. Rum för experiment: Regional planering för hållbar markanvändning i Stockholm.
- Södertälje kommun & Ecoloop (2024), Samverkan för en levande och resurseffektiv skärgård PM i samband med förstudie.
- Trafikverket (2022), Trender i transportsystemet Trafikverkets omvärldsanalys.
- Trafikanalys (2018), Omvärldsanalys av transportmönster och beteenden till följd av ny mobilitet och dess effekter på transportsektorns klimatutsläpp. Utförare: Sweco.
- Tillväxtverket (2023), Livsmedelsystemet mot 2035 - Analys av trender, omvärldsfaktorer och osäkerheter som påverkar det svenska livsmedelssystemet mot 2035, Kairos Future på uppdrag av Tillväxtverket.
- Tillväxtverket/Pipos (2025), Regionalanalys 2023.
- WSP på uppdrag av Tillväxtverket (2023), Hållbarhet och livskraftiga landsbygder – samband, målkonflikter och synergier 2023-03-30.